

Prawa ziemie mazowskiej.

Toć są prawa ustawiona

- 3 w ziemi mazowskiej przez
wielmożne i oświecone
książęta Siemowita, z
6 bożej miłości książę wszystkiej
ziemi mazowskiej,
księdza Jana, książę warszewskie,
9 i Siemowita, książę
czyrskie, gdzie tam byli
pasani i ślachatni przerzeczonej
12 ziemi panowie:
Nasuto wiski, Niemierza
sochaczewski, Wociech warszewski,
15 Sasin rawski, Szyszka
wyszegrodzki, Rogala gostyński
kastellanowie, Paweł
18 Pioro, Jan Żglesz, Marcin Babka, Gotart Mikosz sędzie, Andrzej
Ciołek, Goworek Paweł s *Radzójowa chorąża, Czciwor z Kosmaczewa,
Łaszcz s Wrońsk, Szczepan podkomorza i jinnych wiele ślachty
21 etc., jiz przy tem oblicznie byli. Działo się w Sochaczowie w
poniedziałek po niedzieli Cantate, trzecia po Wielice Nocy, lat
bożych tysiąc trzysta siedmdziesiąt siodmego.

24 Aby stare sądy nie były powtarzany

Najpirwej wszystkie sądy, ktoreż działy się czasu książąt
dobrej pamięci Siemowita Starego, Trojdzienia i Wańka (...),
27 tako że wszystkie sądy stare, o ktorekole rzeczy były, nie mają
być dalej powtarzany, ale lepiej przerzeczone sądy i wszystkie
rzeczy z pamięci mają być zgładzony a wieczne milczenie

30 włożyliśmy jim i wkładamy. O niepozwaných

Item wszelki człowiek, jenże by nie był przy przy albo żalobie
w sądzie przed sędziami a nie wzdał swej prze, ten ani
33 ku straceniui, ani ku winie ma być skazan, ani swej rzeczy
straci. **O pozwaných, ktorých w ziemi nie**

Item acz ktory człowiek byłby do sądu pozwan a on by prze
36 brata swego w ziemi niebycie przed sędzią *odmawia odpowiedzieć,
aczby ten, ktoregoż w ziemi nie, po uczciwych służbach
i po swych rzeczach z ziemi by wyjechał, tedy temu, jegoż
39 nie, do jenego roku, pakli pirwego roku prawu stać
by nie mógł, tedy do wtorego roku, pakliby także wtorego
roku stać nie mógł, tedy do trzeciego roku nadwyszsze

19: s *Radzójowa*: zapewne chodzi o miejscowość Radziejów, zob. pod hasłem Radziejów al. Radziejewo w SłGeogr: osada miejska, dawniej miasto powiatowe i sejmikowe, notowane w dokumentach od 1232 r. (najstarsze zapisy Radeiev, Radeiov), położone w pow. nieszawskim, SłGeogr IX 464. — 26: *Wańka (...)*: kopista opuścił fragment tekstu, łac. omnia iudicia, quae tempore ducis... Vanconis vigebant, abrogamus. — 35–36: *by...* *odmawia*: bł. praes. *odmawia* po spójniku *by*.

jemu rok przez sędzie ma być zdan. Pakliby trzeciego roku nie był, tedy brat, jenże nie chciał przez brata swego odpowiedzieć, o część swej dziedziny ma odpowiedzieć a w część brata swego, ktorego nie w ziemi, nie ma się wmiatać.

6 **O wywołanych złoczyńcach**

Item książęta Siemowit Stary, Jan i Siemowit Młodszy wszystkie swe złoczyńce albo złodzieje, albo łotry, ktoregokoli by stadła albo powyszczenia byli, mają popisać a je jeden od drugiego na piśmie wskazać. Pakliby kto tych wywołanych swej niewinności i gańby nie dbał oczyścić, tedy podług uczynku swego, jako zasłużył, dostojnie cirzpieć będzie.

Zastawa we trzydzieści lat nie wykupiona wpada w wieczność

Item acz ktory człowiek dziedzinę swą w pieniądzech albo w ktorychkoli rzeczach drugiemu zastawił, ot czasu dzisiejszego ta zastawa do trzydzieści lat całych będzie trwała. Pakliby w tych trzydzieści leciech ta dziedzina przez dziedzica prawego nie była wykupiona, tedy ten, ktory w zastawie ją trzymał i trzyma, na wieki ją posiędzie a ten, cso ją zastawił, nie będzie jej miał na wieki.

Dział jakokoli nie ućwirdzony, trzemi laty uwiekujiszczon będzie

Item acz miedzy ktorymi ludźmi stałby się dział, tako że koždy z braciej miałby swą część a ten isty dział nie byłby przez nie przed oblicznością książąt albo sądz zrządzony i ućwirdzony do trzeciego roku albo lata, tedy jeden drugiego nie ma gabać, ale jeden drugiego po minieniu trzech lat w pokoju posieć i siedzieć ma przepuścić.

O mężobojstwie

Item acz miedzy niektórymi ludźmi, ktoregokoli by stadła byli, walka albo zwada przygodziłaby się, tedy on, komu ociec, brat abo kto z przyjacioł przez niekogo byłby zabit, szukać krzywego i patrzeć ma, ale sprawiedliwego nie ma gabać. Pakliby śmiałością złościwą prawego w domu albo procza domu nagabał, tedy ten, co nagaba, czci i jimienia ma być zbawion, a osobnie se szyją warować się musi.

O tem, gdy (kto) kogo gaba gwałtem

Item aczby się przygodziło, żeby niektory nieprzyjaciel albo ktokoli bądź samotrzeć[naćcie] albo samowtor na niekogo wrzucił się ji zabić chcąc

41: *gdy (kto) kogo gaba*: kopista opuścił podmiot. — 43: *samotrzyć[naćcie]*: bł., łac. mettertius.

albo jemu niektore gabanie uczynić żądając, pakli on, na kogo przyszli, jenego s nich poznać może, takiego do sądu pozwać
 3 ma a ten, któryż o taki grzech obwinion, ma swoje niewinność se świadki oczyścić, tako że s nimi nań nie jeździł.
 A gdy niewinność oczyści, praw będzie (...), pakliby nie oczyścił,
 6 tedy w tako wiele win potępion będzie, w jako wielu žaloba nań była. A potem ten isty iśćciec drugich, których się domnima, że s nim byli, o tę rzecz nie ma gabać.

9 **Gdy kogo obwinia o złodziejstwo**

Item gdy kto o złodziejstwo będzie obwinion albo osromocon, taki sześciami świadkow w sądzie swoje niewinność oczyści
 12 a oni świadkowie za nim mają przysiąc, a on sam nie ma przysięgać, ale wždy ty iste świadki z trojga rodu o swoje sromotę stawić ma, ktore wždy starszy ziemie
 15 przyjmą.

Jednanie każdej rzeczy sądowi ma być uznajmiono

Item gdy jednacze ktorego jednania albo niektorej niezgody do sądu by się przeciagnęli, tedy jich zrządzenie albo jednanie przed pany ukazać i wymowić mają. Pakliby jindzie
 18 procz sądu chieliby się sjednać, tedy tymi jednacznymi jako i s jinszymi świadki się wywiodą.

Mężczyzna ot pięćnaście a żeńszczyzna ot dwunastie lat mają odpowiadać

Item gdy dziecię mężczyzna pięćnaście lat ot swego urodzenia nie ma, takie w prawie odpowiadać nie ma; ale gdy
 24 miną pięćnaście lat, ma sobie sżądzić piercę a przez tego piercę na žaloby odpowiadać będzie przypędzon.

Gdy książę obwini kogo o złodziejstwo

Item gdy niektere książę niektorego człowieka o kradzież, o złodziejstwo
 30 obwiniłby ji złodziejem mieniąc, tedy jemu rok naprzod za sześć niedziel a i dalej na wtora sześć niedziel, a nadwyszsze za trzecią sześć niedziel ma być dan. Pakli
 33 w tej ośminastie niedziel sprawiedliwy się nie uczyni, tedy książę w jimienie jego ruszające i nieruszające ma się wrzucić a on z szyją ma się wiarować.

36 **Złodziej, gdy weźmie otpłatę, wszystko zapłaci**

Item gdy książę niektorego złodzieja albo niekterą złodziejkę obiesić kazałby a na tem pomstę wezmą za jich grzech, tegdy
 39 w jich dziedziny albo jimienia to iste książę wwięzować albo wrzucać się nie ma, bo wszytek grzech szyją swą zapłacili, a wždy żona i dzieci jich w jimieniu mają
 42 być przepuszczeni pokojnie.

5: *praw będzie (...)*: kopista opuścił dwa wyrazy, łac. liber erit a citatione et inculpatione.

Gdy złodzieja w cudzej ziemi obieszą, książkę weźmie jego jimienie

3 Item gdy niektery człowiek złodziejstwo niektore popełniłby
a potem by z ziemie uciekł w ziemie jinszą, a tam by w
ziemi cudzej obieszon był, tegdy w jego część dziedziny pan
6 książkę wwięzać (się) ma, ale w część braciej jego nie ma się
wmiatać, ale dobrowolnie bez wszego ugabania bracia [se]
jego części swe posiędą.

9 **Wina, gdy ziemianin zbije kmiecia**

Item gdy niektery włodyka kmiecia zbije albo rani, tegdy kmieć
ma nań żalować a pan tego kmiecia przed sądem stać ma.
12 A gdy ten isty kmieć na swem przeciwniku zyszcze sądownie,
tedy pan, jegoż kmieć był ranion albo zbit, swego kmiecia
trzy grzywny weźmie a kmieć za swe rany sześć skot weźmie,
15 ale winy książęce osobnie wyjąwszy.

Gdy włodyka zabije włodykę

Item gdy włodyka zabije włodykę, za włodykę zabitego czterdzieści
18 grzywien zapłacić będzie winien.

Gwałt kmiotownie

Item gdy kto śmiałością złą niewieście albo wdowie
21 gwałt uczyniłby albo dziewce dziewicstwo albo panieństwo zgwałcił,
cztery grzywny za taki gwałt dać będzie winien,
wyjąwszy winy książęce, sędzi albo ktorychkole jinszych
24 czestnikow. **Mężobojstwo kmiecia**

Item gdyby między kmiećmi mężobojstwo by się zstało albo przygodziło,
tegdą za kmiecia zabitego żenie albo i dzieciem taki
27 mężobojca cztery kopy a księdzu albo dziedzicowi drugie
cztery kopy zapłacić ma.

Gdy kto żałuje o role, pola albo o pożytki

30 Item gdy dwa człowieki między sobą ruszyłastaby żałobę o role
albo pola, albo pożytki, tegdy ten, jen by mienił, żeby jego były
role albo pola, ma doświadczyć z sąsiady, jż są rzeczeni
33 osada, albo z starcy. A pakliby kto o swoje role, pola albo użytki
za *trzy lata milczał, na wieki ma milczeć.

Wina przyganna, gdy włodyka przygani włodyce

36 Item gdy kto komu przygani, to jest włodyka włodyce, tegdy on,
komu przyganiono, swoje włodyczstwo ma dowieść, stawiać
s włostnego rodu dwu lepszu i starszu a se dwu rodu dwu
39 lepszu, to jest z każdego rodu dwu powieść ma na świadeczstwo.
A gdyż doświadczy, tegdy on, który przyganił, pięć grzywien
onemu, komu przyganił, a pięć grzywien księdzu dać ma.

42 **Członki drugich rokov wielikich ustawione**

Item znamionuj, lata bożego tysiąc trzysta ośmdziesiąt
siodmego w Zakroczymiu, we wtorek w wijiliją świętego Piotra

6: wwięzać (się): kopista opuścił dopełnienie bliższe. — 7: bracia [se] jego części swe posiędą: zb. dodatek kopisty, brak łac. do tego fragmentu. — 34: za trzy lata: bł., łac. ad sex annos.

apostoła, gdy się przekowy słaczą, na rocech wielikich przez
 3 naoświeceńsze książę pana a pana Janusza, książę mazoweskie
 swą wszytką, jż w ty czasy na sądzie tych rokov wielikich
 6 siedzieli, członki o wzięcie gwałtem panien i wdow
 albo niewiast pod srządzeniem niżej wypisanym, dobrą i
 9 w księstwie tego to książęcica mają trwać, (...).

Posag, gdy którą pannę gwałtem wezmą

Item gdy niektery ślachcic z ziemian przerweczonego książęcica
 12 drugiego ślachcica albo włodyki dziewkę albo synowicę,
 albo niektorą przyrodzoną ślachciankę ręką gwałtowną
 15 wziąłby w domu jich albo jindzie gdzieś, niemając
 i ch(c)ąc ją [jemu] mieć sobie żoną zakoną małżeński, tegdy
 gdy ten isty gwałtownik tę istą tako zakonnie albo małżeński
 18 pozna, posagu jinszego s nią nie będzie miał, nizli odzienie
 telko, w ktorem ją wziął czasu wzięcia gwałtownego.

Wina gwałtownikow zbiegow

Item za taki gwałt taki gwałtownik taką winą ma być
 21 karan, że wszego jimienia jego ruszającego i nieruszającego
 ma być odbawion, jegoż jimienia pirwa (połowica) na przerweczone
 24 książę dziedzicznie będzie słuszeń a druga zaprawdę
 połowica starszym albo przyjaciolom tej istej panny,
 niewiasty albo wdowy też dziedzicznie nieodzownie przywłaszczona
 27 ma być. A w personę zaprawdę gwałtownika, jako
 przerweczone jest, koniecznie konieczna męka przez książę
 podług miłości jego ma być brojona albo ten isty gwałtownik
 będzie cirzpiął zbieżenie do swego żywota.

Wina takiego gwałtownika, gdy ji ufycą

Item gdy zaprawdę starszy (albo przyjaciele) dnia albo czasu gwałtu
 33 przerweczonego tego to gwałtownika niejako goniąc mogliby
 jać, tegdy tako jętego ku wzięciu w niem pomstę
 książęcicu postawić ji będą winni. Pakliby czasu jimania
 36 jego starszym albo przyjacielom tego to gwałtownika
 zabić przygodziło się, za to zabicie nijeden przyjaciel
 zabitego nie ma owszejki mścić. Pakli kto tę uchwałę
 39 przestępic śmiał knąbrnie, takiego gwałtownika mszcząc,
 taki przestępca w rownej winie głównej przez to iste
 42 książę karan ma być a ta ista niewiasta albo wdowa czasow
 takiego męża ku włostnemu jimieniu owszejki nie
 wyszszej rzeczono jest, ma być oddalona. Pakliby tej istej niewieście,

9: *członki..., jż... mają trwać, (...)*: kopista opuścił orzeczenie zdania głównego, brak łąc. do tego fragmentu tekstu. — **15:** *ch(c)ąc ją [jemu] mieć sobie żoną zakoną małżeński*: niezręczny przekład, zapewne tłumacz przełożył *sibi* przez *jemu*, potem nie wykreślając tego dodał poprawne tłumaczenie *sobie*, łac. *volens eam sibi in legitimum habere uxorem*. — **22:** *pirwa (połowica)*: opuszczony przez kopistę wyraz uzupełniono za łąc. *medietas*, zob. też niżej w. 24. — **31:** *starszy (albo przyjaciele)*: opuszczone przez kopistę wyrazy uzupełniono za łąc. *parentes vel amici*.

pannie albo wdowie dłużej żywie być niżli takiemu mężu
 gwałtownemu przygodziło się, tegdy ku prawu i ku dzirzawie
 3 jimienia jej, jako miała przed gwałtem jej uczynionym, upelnie
 ma być przypuszczona.

Gwałt ślachciankam przez ziemiany jinszego państwa

6 Item gdyby cudzoziemianin a ten, jenże by nie był książęcy
 ziemianin, rowny gwałt uczynić by śmiał, tegdy z taką żoną
 swoją nie jinszy posag będzie miał, jeno [obl] obleczenie,
 9 w ktorem ją wziął. Pakliby takiej, jejże by się taki gwałt dział,
 dłużej niżli mężowi jej żywie być przygodziło się, tegdy ku prawu
 włostnego jimienia, jako pirwej, wroci się.

Małżeństwo przez wolej starszych

Item gdy który bądź ślachcic albo włodyka nieczyją dziewczkę
 dobrego loża albo przyrzoną ślachciankę w domu jego albo jindzie
 15 gdziele bez przyzwolenia i przez wolej przyjacioł albo rodzicielow
 wziętą swemu przyrzonemu albo przyjacielewi w żonę by prawą
 wydał, tegdy takiej pannie, wdowie albo niewieście takiej posagu
 18 nie s jimi(e)nia oczzystego albo przyjacioł jej dać ma, ale s
 jimienia włostnego ją wyposaży podług wielkości i szacunku
 jej posagu oczzystego, któryż by jej ktorymkole obyczajem przyć
 21 z prawa miał albo mógł, a rodzicielowie zaprawdę tej dziewice,
 wdowy albo niewiasty, albo przyjaciele bliższy ten posag, któryż by
 na nią s oczzystego namiastkowania słuchać by miał sprawnie,
 24 na ktore zależy, sobie nieodzownie zachowają tako w jimieniu
 ruszającym i nieruszającym cale i z pełna.

Wielkość winy o gwałt ślachciance przez ślachcica

27 Item gdyby ślachcic albo włodyka niektery ślachciance pannie,
 wdowie albo niewieście usilstwo by uczynił, tedy za to
 iste usilstwo czterdzieści grzywien groszy obyklej liczby ziemie
 30 mazoweskiej zapłacić ma i będzie winowat, a k temu
 winę pięćdziesiąt książęciu i czestnikom jego, na ktore
 słusza i padnie, a ją ma być karan, a to podług liczby person,
 33 cso s nim gwałt czynili.

Gwałt ślachciance albo usilstwo przez chłopu uczyniony

Item gdyby zaprawdę, jeż się nie stań, chłop albo nieślachcic
 36 takiz gwałt uczynić by śmiał ślachciance, tedy nie
 ma być jiną winą karan, jeno głowy ścięcim.

Gwałt nieślachciance uczyniony

39 Item aczby zaprawdę takiz gwałt niektorej pannie, wdowie
 albo niewieście kmiotownie, albo nieślachciance od niektorego
 ślachcica albo włodyki zstałby się, tedy za taki
 42 gwałt ten isty gwałtownik takiej dziewicy, wdowie albo
 niewieście obyklej liczby ziemie mazoweskiej cztery grzywny

26: przez *ślachcica*: nieuzasadnioną końcówkę ac. pl. poprawiono na ac. sg., zob. treść artykułu.

będzie winowat, winę zaprawdę z stara dawna obyklä, to jest pięćdziesiąt, księdzu i jego czestnikom, na ktore słusze, zapłacić ma być przyciśnion.

O kmieciech, cso nie zasadziwszy włok idą precz

Item znamionuj, że lata bożego tysiąc trzysta ośmdziesiąt dziewiątego oświecony pan Jan, ksiądz mazoweski etc., z swą nawyższą radą i wszytkiej ziemie swej czestniki takie członki i ustawienia na rocech wielikich,

na święto świętego Jakuba apostoła w Czyrsku byłych, wychwalił i ukończył, i szałdził tym obyczajem, to jest:

Kiedykole ktory kmić z ktorej wsi, prawo niemieckie mającej, do drugiej wsi włoki swej nie zasadziw wyszedłby, taki kmić onemu panu, ot ktorego wyszedł, jenę kopę groszy (i czynsz) przez rok dać i teże dom, z ktorego wyszedł, i płoty oprawić będzie winowat.

O kmieciu prze krzywdę precz jidącym

Item aczby zaprawdę taki kmić prze niektorą krzywdę jemu przez tego to pana udzielaną od niego by wyszedł a tego dostatecznym świadectwem doświadczył, tedy takiemu panu, ot ktorego wyszedł, proście nics nie da, a ten pan, ot ktorego wyszedł taki kmić, ma szołtysa se dwiema przysiężnikoma za onym kmieciem do onego pana, do ktorego kmić wszedł, posłać, ktory szołtys z przysiężniki tymi ku czci jich wziąć mają, iże ten kmić panu swemu, ot ktorego wyszedł, prawa nie uczynił, jako miał. Tedy on pan, u ktorego jest taki kmić, kopę groszy i czynsz jednego roku s jimienia tego kmiecia temu panu, ot ktorego wyszedł, dać a zapłacić (będzie) winowat a dom z płoty, ut wyszszej pisano jest, oprawić będzie winowat. Pakliby taki kmić nics nie miał, ten pan, ktorego kmić jest, acz ji chce zachować, ma kopę z czynszem, jako pirwej pisano, przerzeczonemu panu zapłacić; a gdy tego nie chciał uczynić, tedy kmiecia onego za szyję jego jemu wrocić będzie winowat. A gdyby zaprawdę wszego tego wyszszej pisanego on pan, u ktorego jest on kmić, nie spełnił, tedy pan, ot ktorego wyszedł kmić, ji pozwać a na niem pozy(s)kać będzie moc sądownie, a kielekroć żalować będzie przeciw jemu, tylekroć w winie pięćdziesiąt ostanie, aliż za przerzczone rzeczy panu, ot ktorego kmić wyszedł, dosyć uczyni. **W woli siedząc morgi będzie kopać**

Item kiedykoli kmić siedzi w ktorej wsi wolą mającej a ta wieś acz jest albo była nie orana a puszcza, tedy

14: *jenę kopę groszy (i czynsz)*: kopista opuścił jeden wyraz, uzupełniono za łac. unam sexagenam grossorum et censum. — **28:** *zapłacić (będzie) winowat*: uzupełniono za w. 29, łac. persolvere tenetur. — **29:** *ut wyszszej*: tak w tekście, zob. też np. 3/9 i in. — **33:** *gdy... nie chciał*: w łac. tryb warunkowy: si... noluerit.

każdy kmięc na swej włóce, na ktorej siedzi, dwa morgi
na zimę a trzeci morg wieśnie wykopać będzie winowat
3 kożdego roku i wzorać a to koliżdy szołtys w sądzie
w gajonem wołać ma. Pakliby kmięc morgow nie wykopał
nics, tedy panu swemu (sześć skot) o swe nieposłuszeństwo zapłacić
6 będzie winowat, a wždy ty to morgi wykopać będzie musić.

Otpuszczenie sejmowania płaszczow u przysięgi

Item przerzeczony pan i książę s obykłego jego miłosierdzia,
9 uźrała radę ślachty swej miaw, obaczyw rozmajite uciśnienia a
ubostwa swych ludzi i ziemian, na ustawiczne też
i miłościwe prośby ślachty swej taki członek miłościwie
12 ustawił, jż ma na wieczne czasy trwać, że jako płaszczce
przysięgi czyniącym i przy tych przysięgach potykającym
brany, takie uciśnienie i sejmanie płaszczow dalej jest skażono
15 i wniwecz obrocono a nigdy na wieki ma być pamiętano.

Cso dać woźnemu ot świadkow. Item ustawiamy,
że woźny przy przysiędze ot pełnych świadkow grosz a ot jenego świadka
18 (poł grosza) wziąć ma.

Cso pisarze brać mają ot sądowego lista

Item gdy pisarz grodzski albo ziemski czcie list sądowy
21 w sądzie, dwa (grosza) ot takiego lista weźmie, a gdy list sądowy
pisze, ośm groszy a nie więcej ma wziąć. **Głowa ślachatna**
Item znamionuj, pod latem bożym tysiąc trzysta dziewięćdziesiątego

24 oświecone książę Jan, z bożej miłości
książę mazoweskie, z swoją nawyszszą radą i ślachtą
takie członki w niedzielę Iudica me, Deus etc. n(a) sejmie, jż
27 był w Zakroczymiu, uchwalił i tym to obyczajem szrądził,
że ktorykole ślachcic będzie zabit, pięćdziesiąt kop
groszy przez dwu kopu za głowę jego ma być zapłacono.

30 A gdy zaprawdę włodyka pospolity zabit był, jż nie jest ślachcic,
ale ma telko prawo włodycze, za głowę jego dwadzieścia
kop groszy mają być zapłacony.

Pokora za mężobojstwo ślachty

Item gdy ślachcic zabije ślachcica, pięćdziesiąt kop przez
dwu kopu, jako wyszszej pisano jest, zapłacić ma a pokorę
36 podług obyczaja starego dla zglądzenia nieprzyjaźni
samotrzećnaćcie uczynić ma. Pakli nie ma, czym by głowę
tę istą zapłacić mogł, tedy szyją swą zapłacić ma.
39 Pakli przyjaciele jego żałowaliby szyje mężobojce, tedy przyjaciele
przerzeczoni mogą obrażonemu albo temu, jemuż
żałość uczyniona, zapłacić. Też ten, jemuż żałość ucz(y)niona,
42 acz chce, może tego mężobojcę darmo puścić.

5: panu swemu (sześć skot)... zapłacić będzie winowat: opuszczone przez kopistę wyrazy uzupełniono za łac. domino suo sex scotos... solvere tenebitur. — **18:** (poł grosza) wziąć ma: kopista opuścił dwa wyrazy, uzupełniono za łac. medium grossum tollet. — **21:** dwa (grosza)... weźmie: opuszczony przez kopistę wyraz uzupełniono za łac. duos grossos.

Mężobojstwo za początkiem uczynione świadki ma być oczyszczone

Item gdy on, ktoremu by wina dana o mężobojstwo, rzecze: „Tom
 3 uczynił s jego początku”, tego ma doświadczyć takimi ślachcicy,
 jaki jest sam, którzyż mają przysiąc, ale sam
 nie ma przysięgać. A gdy tym obyczajem doświadczy a oczyści
 6 się, tegdy będzie sprawiedliw o(t) przerzecz(o)nych win płacenia
 i ot nieprzyjaźni, która rzeczona jest wroźba.

Gdy ślachcic zabije włodykę

Item gdy ślachcic zabije włodykę, ma zapłacić za głowę jego
 dwadzieścia kop (groszy). Pakliby ten isty mężobojca nie mogłby przepłacić
 dla jego wielkiego ubostwa, tegdy ręką jego ma
 12 zapłacić i pokupić. **Gdy włodyka zabije ślachcica**

Item gdy włodyka zabije ślachcica, zapłacić ma zań pięćdziesiąt
 kop przez dwu kopu i pokorę ma uczynić: chusty
 15 aliż do pasa opuściw a nago się uczyniw, z nagim mieczem
 samotrzećnaćcie, jako jest wyszszej pisano, a ma prosić prze
 Bog, aby jemu obrażenie otuszczono, a takie obrażenie otuszczono
 18 jemu ma być. Pakliby nics ni miał a nie miałby czym zapłacić,
 tegdy szyją swą przepłaci. Pakli zaprawdę przyjaciele
 jego zgubienia żalowali, tegdy szyję jego otkupić mogą.

Gdy włodyka zabije włodykę

Item gdy włodyka włodykę zabije, dwadzieścia kop groszy za głowę
 zabitego zapłacić ma a pokorę podług obyczaju starego uczynić
 24 ma. A gdy taki mężobojca przepłacić nie może, tegdy szyją
 ma przepłacić. Pakliby przyjaciele żalowaliby zgubienia jego
 [żałowaliby], mogą, acz chcą, ji otkupić a on też, jemuż żalność
 27 uczyniona jest, acz tego istego mężobojcę darmo puścić chciałby
 (szyje) albo ręki (nie) zbawionego, to dostojnie i dobrowolnie uczynić będzie miał.

Gdy mężobojca waruje się mocy gospodarskie

Item pakliby który krzywy z przerzeczonych ku mocy przyjąć by
 wzgardził, tako żeby prawu stać nie chciał ani do roka i do sześci
 30 niedziel bolącemu dosyć uczynić by nie chciał, tegdy csokoli
 by jimienia albo posiedzenia, zboża w ziemi miałby, to
 wszystko onemu, komu żalność (uczyniona) jest, dano ma być a to
 33 wszystko on bolący ma dzirzeć w pokoju bez wszego ugabania.
 Pakliby onemu bolącemu przygodziło się, że pomstę
 wziął w onem, któryż winien jest i zbiegiem, tegdy wszystko
 ono jimienie, któreż przedtym dzirzał, winien wrocić bliższym
 39 onego zabitego, w ktorem pomsta uczyniona jest. Pakliby
 zaprawdę on zbieg tam w jego zbieżeniu zginąłby i umarłby,
 a to procza pomsty onego bolącego, tegdy ten isty bolący
 41 tako długo jimienie tego to mężobojce będzie dzirzał

6: o(t)... płacenia: poprawiono za łac. ab (inimititia). — **10:** dwadzieścia kop (groszy): opuszczony przez kopistę wyraz uzupełniono wg łac. viginti sexagenas grossorum. — **26:** [żałowaliby]: zob. kom. do translit. — **27–28:** darmo puścić chciałby (szyje) albo ręki (nie)zbawionego: poprawek dokonano wg łac. dimittere gratis cum collo suo aut cum manu. — **34:** żalność (uczyniona) jest: uzupełniono za łac. facta est violentia.

- i posiadzie, aliż bliższy tego to mężobojce bołacemu
przerzeczonemu szyję przepłacą. Pakliby to iste zboże więcsze
3 by było, tako żeby więcej płaciło niżli przerzeczone pieniądze,
cso by miały być dany et płacony, tegdy bliższy je będą
dzirżec. **Kto o dziedzinę czynić ma, we trzy lata ma żalować**
6 Item ktokoli by miał umysł żalować o dziedzinę, ten ma
począć rzecz swoją we trzy lata, a ktokoli zaprawdę
z przerzeczonych rzeczy swej zamięszka począć we trzy lata,
9 jako jest wyszej pisano, ten isty iściec już, gdy trzy lata
miną, odpadnie ot swego prawa a owszejki wieczne milczenie
ma jemu być włożono.
- 12 **Przedanie dziedziny ma być okupiono przez blisze we trzy lata**
Item gdy niekterzy ziemienie o swoje zboże albo dziedziny targ
wieczny przed oblicznością książęcia uczynią a twardości
15 na to tego to książęcia na świadomie jich kupienia wezmą,
pakli we trzech leciech ot czasu przedania i kupienia
bliższy przyjaciele tego to sprzedającego tego to kupca
18 o to iste jimienie sądem nie przyciągną albo tego to jimienia
nie okupią, tegdy gdy trzy lata miną przerzeczona,
otpadną wiecznie zboża przepisan(e)go. **Wina za wardężnia**
21 Item znamionuj, pod latem bożym tysiąc trzysta dziewięćdziesiąt
pirwego czestnicy i ślachta wszytkiej ziemie
mazoweskiej przed oblicznością oświeconego książęcia
24 pana Jana, książęcia mazoweskiego, na rocech wielikich
w Zakroczymiu, w niedzielę, w którą w kościele bożem śpiewają
Misericordia etc., taka ustawienia ustawili takim obyczajem:
27 Ktorykole wardężen wstanie ot pana swego nie w czas,
pięcnaćcie groszy ma dać panu swemu i zapłacić,
a dom i ogrody ma, jako słusza, oprawić. **Karczmarz**
30 Item karczmarz, ktory na robocie siedzi, ma takżeż <...> panu
swemu uczynić, ale karczmarz na czynszu siedzący, ten
jidąc czynsz panu dłużny zapłacić ma a dom i ogrody
33 oprawić ma. **Rataj**
Item rataj gdy wstaje ot pana swego nie w czas, ten trzy
grzywny panu swemu dać ma.
- 36 **Spasienie łąki albo żyta gwałtem**
Item acz się przygodzi, gdy niektery człowiek pozwaw drugiego
do sądu będzie nań żalował, kako żyto jego albo
39 łąki gwałtem wypasł, ta żaloba ma być sądzona ku winie,
po polsku rzeczonej pięćdziesiąt. Pakli w tej żalobie
gwałt nie byłby wymienion, ta żaloba ma być sądzona ku
42 winie sześć grzywien. A gdy iściec na krzywem zyszcze albo
wicięstwo otrzyma w pozyskaniu szkody swej, iściec albo

4: *et placony*: tak w tekście, por. też np. 3/9 i in. — 30: *ma takżeż <...>*: kopista opuścił fragment tekstu, łac. quemadmodum hortulanus domino suo de recessu facere debet.

powod nie ma być przypędzon ku przysiędze na szkodę zyskaną,
 ale iściec albo powod z strony swej jednego a krzywy z drugiej
 3 strony wtorego składźce mają obrać a podług słozenia
 szkody s obu stronu mają mieć dosyć.

O kradzieżu brzemienia trawy

6 Item kielkokroć sąsiad na sąsiada albo na kogo jinszego
 żalobę by uczynił, że przyjdąc w łąkę jego złodziejski jedno
 brzemie trawy wyniosł, przeciwna strona, acz przy, włostną
 9 przysięgą zaprzeczenie poćwirdzić ma. Pakli wyzna albo w
 przysiędze niektorym obyczajem potknie się, tegdy w winie sześć
 grzywien powodowi a księstwu z czestniki, na ktore słusze,
 12 we wtorej winie sześć grzywien będzie *potępion. **O temże**
 Item gdy wtore na tegoż by żalował, także włostną przysięgą
 telko sam odbędzie. Pakliby nie przysięgł albo niekako w
 15 przysiędze się potknął, w takich winach, jako wyszszej, ma być
 potępion. Trzeci raz zaprawdę, aczby na tegoż żaloba się
 działa o taką rzecz, a gdy zaprzy, na przysięgę *samowtor ma
 18 być skazan a ten isty *samowtor przysięże. A gdy przysięc
 se świadki nie chciałby albo nie mógł, albo w przysiędze potknąłby
 się, ma być potępion w winie pięćdziesiąt a powodowi

21 w pięćnadzieście. Obyczaj wzdawania barci

Item znamionuj, pod latem bożym tysiąc czterzysta pirwego
 na jutrze świętego Wociecha męczennika i biskupa chwalebneho,
 24 w Warszawie, my Jan, z bożej miłości książę mazoweskie etc.,
 pospołu z pasanymi pany i ślachatnymi: Piotrem, wojewodą
 mazoweskim, Dobiesławem czyrskim, Junoszą zakroczymskim
 27 sędziami, Wociechem warszowskim, Bolestą wyszegrodzkim
 grododzirzami, Dadfrydem warszewskim, Nadborem ciechonowskim
 chorążami, Marcinem warszewskim, Pawłem zakroczymskim
 30 podkomorzami, Wszeborem czyrskim, Maciejem warszewskim,
 Antonim zakroczymskim, Jakubem ciechonowskim podsędki i s jinszymi
 sławnymi mężmi naszymi wiernymi, którzyż na rocech
 33 wielikich na stolcu przy nas siedzieli, dostateczną jich radę
 i uźrałe rozmyślenie miawszy, chcąc śmiałości złościwe
 gabania, niepokoje i błędy o rzeczach niżej wypisanych
 36 miane oddalić, ustawiamy, że gdykole i kielkokroć niektory
 bartnik w naszych ziem[iach] powieciech nie chciałby,
 nie mógł albo niektorym obyczajem wymawiał się barci, którą
 39 przedtym sprawiał, dzirzał i miał, sprawiac i dzirżec w ktorejcole
 dziedzinie u swego pana, tegdy onemu panu albo
 jego starości przy płaceniu miodu albo przy kiści rzezoną
 42 barć ma i winien będzie oblicznie wzdać albo
 spuścić.

12: *będzie potępion*: w poprzednim zdaniu podmiot był rodzaju żeńskiego (*strona*), tu tłumacz przechodzi na podmiot domyślny *kto*. — **17–18:** *samowtor*: bł., łac. metsextus. — **37:** *w naszych ziem[iach] powieciech*: kopista użył l. sg. zam. g. pl. przez atrakcję do *w naszych... powieciech*, łac. in terrarum Masoviae districtibus.

Wzdawający barć ma postawić rękojemstwo

Item gdy to iste wzdanie stanie się, ten, jen wzdawa albo spuszcza,
 3 ma położyć rękojemstwo o to, że nigdy groz ktorych
 ma czynić na potem ani gabać człowieka, ktoremu wzdanie
 to iste zstanie się i ktorego ten isty pan ku sprawieniu swoich
 6 barci, tako spuszczonech i proznych, ustawi a aby też temu
 istemu człowiekowi, jż w ty iste barci wstąpa, ktoregoż
 ten isty pan ku sprawianiu jich najdzie, oblicznie postawiw
 9 się przed oblicznością tego to pana albo jego namiestnika,
 ⟨...⟩ rzeczone barci w personę tego to człowieka wzdać *ma.
 Item ktorykole i kielkokroć wzdawający barć miód zapłaciłby
 12 panu swemu, na kogo służe, tegdy w dzień świętego Wociecha
 na każdą rączkę ma wywieść i jawnie ukazać dwoje
 pczoly dobrze godzące w swoim roju całe.

Gdy bartnik uciecze barci nie wzdaw etc.

Item gdy ten isty bartnik w przerzeczonych rzeczach dostatecznego
 rękojemstwa nie uczyni ani wzdania tego istego, ani
 18 miodu, ktory z prawa płacić miałby, zapłaciw zbieży, albo przerzeczonych
 rzeczy czynić się wiarowałby, tegdy pan, ktoremu to
 iste spełniono by nie było, gdziekoli albo w ktoremkoli mieście albo
 21 we wsi tego to zbiega najdzie, przyłączyw sobie starostę
 miodowego, acz ji ma, pakli nie ma, tegdy woźnego naszego,
 ktorego z prawa służe, podług obyczaja dawnego tego to zbiega
 24 albo wiarującego będzie ciądzał w tem to mieście nie zapłaconem,
 a tego istego zbieżce pan miasta albo wsi, w ktorem
 albo w ktorej nalezion będzie, ani sam przez się, ani przez
 27 jinszego ktoregokoli człowieka szalenie odejmać albo bronić
 będzie śmiał. Pakli pan wsi albo miasta śmiałością
 szalenie tego naszego ustawienia nie dbając tego
 30 to zbieżcę odejmać śmiałby przez się albo przez drugiego,
 jako jest wyszszej, tegdy przeciw onemu, jemuż taki
 gwałt uczynion będzie, ten isty gwałtownik ma być pozwan
 33 do naszego albo naszych poślądkow sądu a gdy wtenczas
 z tego to gwałtu, o ktory przeciw jemu żalowano, sądownie
 się sprawiedliw [się] nie uczyni, w winę piędziesiąt
 36 nam i naszym poślądkom, i panom czestnikom, ktorem
 służe, przepadnie a przeciwnikowi jego w winie
 pięćnadzieście będzie potępion, a wždy nadto tego
 39 zbieżce więcej bronić nie będzie śmiał. Pakliby zatwardzonym
 umysłem ten isty gwałtownik tego to człowieka
 zbieżącego wtorekroć przez się albo per jinszego odejmać
 42 śmiałby, tegdy także mają ji pozwać. Pakli

10: ⟨...⟩ *rzeczone barci*: kopista opuścił dwa wyrazy, łac. in iudicio mellicidarum... resignabit; — *aby... wzdać ma*: tak w tekście, bł. *ma* zam. *miał* po spójniku *aby*. — 41: *per jinszego*: tak w tekście, por. też np. 3/9.

przed sądem ustawiw się o to iste przestąpienie, o jeż wtenczas
 będzie oskarżon, sprawiedliw się nie uczyni, tegdy rzeczono
 3 winy pięćdziesiąt nam i naszym czestnikom a pięćnadzieścia
 stronie przeciwnej *ji *naśladową, a tego istego
 w winach rzeczonych skazujem, że ma być potępion. A pakliby
 6 tymi winami kaźnion nie skaraw się ten isty gwałt w odejmaniu
 uczyniłby, tegdy pozwany koniecznie, jako wyszszej rzeczono
 jest, acz się sprawiedliw nie uczyni, w winy przerzeczono
 9 upadnie a przez sąd ma być potępion, a telkokoć rzeczonymi
 winami karan ma być, kielkokroć rzeczony gwałt w odejmaniu
 uczyni, acz się sprawiedliw nie uczyni.

12 **Gdy kmiecie albo mieszczenie bronią bartnika**

Item acz kmiecie niektorej wsi albo przebywacze miasta częstokroć
 mieniony gwałt w odejmaniu tego to człowieka, któryż
 15 biega, uczyniliby procz wolej i kazania jich pana, przerzeczonymi
 winami podług obyczaja wyszszej rzeczonego wszytcy i
 kalizdy osobie, acz się sprawiedliwi z tego to gwałtu, kolizdy
 18 s nich osobnie, nie uczynią, mają być karani.

Pożyczony dług zyskan może być na onem, cso trzyma jimienie

w zastawie dłużnikowo

Item w zły obyczaj ot niektórych naszych poddańców wwieziono
 21 jest, że oni jich pożyczcam albo tym, cso jim pożyczają, dług i
 pożyczone pieniądze zadzirżawając, zastawiwszy swoje
 jimienie dziedzic[stwa](z)ne w naszym księstwie albo państwie
 24 będące, na potępę zbawienia i czci jich tego istego długu
 płacić nie dbają. Ku wyrzuceniu wždy tego złego obyczaja
 ustawiamy, że gdy ktory nasz poddaniec, ktoregokoli by stadła
 27 albo urodzenia, rodzaju i powyszszienia był, niektory piennyżny
 albo rzeczy ruszających dług niaktoremu albo niaktorem ludziem
 z przyczyny pożyczania albo ktorymkoli obyczajem jinako
 30 dłużeń by był, albo w niektórych winach byłby skazan, ktorych to
 długow albo win nie zapłaciw a jimienie swe dziedziczne zastawiw,
 jako jest wyszszej rzeczono, tych istych długow płacić
 33 by nie dbał, tegdy ten isty pożyczca albo słowie *temu, jemuż winowato,
 albo niaktory, komu by przerzeczony dłużnik niecso był
 dłużeń, na przerzeczonym jimieniu dziedzicznym zastawionem,
 36 to jest na onem, ktory to iste jimienie w zastawie dzirży, pościgać
 i zyskować rzeczonego długu albo pieniędzy mieć
 będzie pełną i owszejką moc, a on przerzeczono jimienie,
 39 jako rzeczono jest, trzymający rzeczonym pożyczcam jako
 pirwy dłużnik przepłacić i dosyć uczynić będzie winien,
 ktoreż to pieniądze tako przepłacone na rzeczono jimienie
 41 tako zastawione policzy a na to listy nasze ma wziąć.

4: *stronie przeciwnej ji naśladową*: przekład niejasny, łac. parti adversae in duplici poena. — 23: *jimienie dziedzic[stwa](z)ne*: przekład niedokładny, łac. bonis hereditariis; por. też niżej w. 31. — 33: *temu*: bł. zam. *ten* na skutek atrakcji gramatycznej, łac. creditor vel quispiam.

Pakli ten isty zastawnik rzeczonym pożyczcam dosyć uczynić przez
zapłacenie wzgardziłby, nie dbał albo nie mógł, tegdy ten isty pożyczca
3 temu istemu dzirżawcy tego jimienia dziedzicznego, jemu
zastawionego, zapłaciw z pełna pieniądz(e) albo który jiny dług,
w liście zastawnem wypisany, pirwego dłużnika oddaliwszy
6 będzie się moc wwiązać mocą niniejszego ustawienia
w rzezone jimienie dziedziczne tako, jako przerzezono jest,
zastawione. Ktoż to zaprawdę jimienie dziedziczne dla
9 zastawienia on pożyczca też będzie dzirżał pokojnie tako
długo, aliż jemu przez onego, komu zależy, rzezone wszystkie pieniądze
albo rzeczy jine, na to iste jimienie pożyczzone, w
12 naszych liściach wypisane, byłyby z pełna zapłacony. Pakliby
zaprawdę dzirżącemu to iste jimienie dziedziczne, jemu tako zastawione
przez dziedzica, na ktoremże taki pożyczca robotował albo
15 słowie chciał swego długu pozyskać, przedniemu albo słowie pirwemu
pożyczcy podług rzędu naszych listow pieniędzy albo rzeczy
wrocic nie mógłby, nie chciał albo którymkole obyczajem wzgardził,
18 tegdy tego istego w tej to zastawie więcej o ten isty
dług swoj gabać nie będzie moc. Prawda gdy jinsze jimienie
dłużnika swego poczuł, jeż by nikomu z prawa nie było winno,
21 na tem jimieniu długu swego pozyskać będzie moc.

O winach, cso płacony mają być sądowi

My Jan, z bożej miłości książę mazoweskie etc., przy wiernych naszych
24 paniech (z) Piotrem Pilikiem wojewodą, Sławcem grododzirżą,
Dobiesławem sędzią czyrskimi, Junoszą sędzią,
Nadborem chorążym, Mikołajem podkomorzym ciech(o)nowskim, Wociechem
27 grododzirżą, Marcinem podkomorzym warszewskimi,
Mrocziem z Cieciszewa podczeszym, Wszeborem podsędkiem
czyrskimi, Jaszkiem Fortuną, Zdziszkiem wyszegrodzskimi, Maciejem
30 warszewskim, Jakubem Poczta ciecchonowskim podsędki,
pod latem bożym tysiąc czterzysta szostego, na wielkich
(rocech) albo sądziech, w święto świętego Wociecha w Warszawie
33 czynionych, bacząc, że przez częste naszych ubogich poddanych
ciążdanie częstokroć ubodzy naszy poddani szkody wielkie
i uciśnienie rozmažite cirzpieli dlatego, że skazanym w
36 winach krotki rok ku płaceniu tych win namienion bywał,
tegodla winy rzezone pięćdziesiąt i chaśby, ktoż naszemu
skarbu albo dworu naszemu i jinszym czestnikom albo
39 jich żupcam obyклы płacony być, ustawiamy, że ci iści naszy
poddani w rzezone winy pięćdziesiąt i chaśbę upadli
a skazani, ode dnia skazania w sześci niedzielach pospołu
42 siebie naśladowujących ani przez ktorego naszego urzędnika

4: *zapłaciw... pieniądz(e)*: uzupełniono końcówkę ac. pl. za łac. solutis... pecuniis, zob. też wyżej w. 10. — 24: *(z) Piotrem*: kopista opuścił konieczny tu przyimek; brak łac. do tego tekstu. — 31: *na wielkich (rocech) albo sądziech*: uzupełniono opuszczony przez kopistę wyraz wg podobnych wstępów, zob. np. 95/32, łac. in generali iudicio. — 37–39: *winy rzezone pięćdziesiąt... ustawiamy*: przekład niezręczny.

z strony naszej, ani przez ktorego czestnikow naszych albo żupc
 jich gabani być mają, ktoreż zaprawdę winy rzeczoni skazani
 3 w tych istych sześci niedzielach z nienagła płacić dłużni
 będą przez gabania ciężej, ktoregoż to gabania ciężzania
 nie uwarują się po minieniu sześci niedziel, acz

6 za ty winy onym, którym słuszają, dosyć uczynić opuszczają.
 Ale wyjmają się ot tego ustawienia małe winy, to jest
 sześć grzywien, niestane a pięćnadzieścia, ktoreż obyczajem
 9 dawno dzirżanym ot skazanych w nich mają być wyciągany.

Przysięgajacemu pisarz ma kazać pojąć

Item złem obyczajem było trzymano, że gdy niektory albo niektora

12 przysięgał albo przysięgała tako przez się jako przez
 świadki, jakoli z pełna formę, id est wraz, albo słowie formę
 przysięgi jemu albo jej przez pisarza albo przez woźnego

15 powiedziany albo powiedzianą dostatecznie wymowił
 albo wymowiła, tako wždy przez wszystkie, již przy tej
 przysiędze siedzieli albo przystali, milczano bywało, gdzież

18 tam ci iści przysięgający albo przysięgająca
 jakoby*** położony albo położona, nie wiedząc,
 acz swoją przysięgę spełnił albo spełniła, krzyża dotknąć

21 nie śmiał albo nie śmiała. Tegodla aby jeden drugiego
 bezszkodnego czuł zachować, ustawiamy i wyrzekamy,

24 że gdy kto albo ktora bądź przez włostną przysięgę
 albo przez świadki przysięże a gdyż formę przysięgi
 jemu albo jej wydanej obyczajem dostatecznym wyrzeczce,

27 tedy natemiasz rządźca albo pisarz, albo woźny, albo
 ktorykole urzędnik, albo służebnik nasz tej przysięgi
 przyglądający przysięgającego albo przysięgającą

nauczyć ma, aby swoją przysięgę przewiodł w uczynek,
 30 rzekąc tako: Pojdz dalej. Pakliby w formie albo obyczajju
 przysięgi zbłądził, ma być milczano, aliż ten isty prz(y)sięgający

albo przysięgająca koniec uczyni podług obyczajja
 przy takich przysięgach z stara zachowanego.

33 przy takich przysięgach z stara zachowanego.

O summę więszą niżli dwadzieścia kop ma być roczono trzykroć

Item że w *rzeczach sądowych otprawianiu rychłość ma być

36 wściągana, tegodla ustawiamy, że gdy niektory albo
 niektora z poddańcow naszych dla długi więszego

niżli dwadzieścia kop do sądu naszego byłby pozwan

39 a gdyby *zaprział tego istego długi, przysięga jemu sądownie

byłaby skazana, tedy przez tę istą przysięgę

oczyszciający się z tego długi trzykroć, aczby była potrzebizna,

42 samoszost, jako o jimienie dziedziczne, przysięże

19: jakoby ***: kopista zostawił niezapisane miejsce na jeden wyraz, łac. in extasi. — 35: w rzeczach sądo-
 wych otprawianiu: bł. zam. w rzeczy sądowych otprawianiu, łac. in causis expediendis. — 39: gdyby zaprział
 tego istego długi, przysięga jemu sądownie byłaby skazana: przekład niedokładny, zapewne zaprział zam.
 zaprzęcemu, łac. si... ipsum debitum neganti iuramentum iudicialiter diffinitum extiterit.

a jemu aż do trzeciego (razu) rota przez woźnego ma być wznawiana.
Pakli o summę mniejszą, słowie o dwadzieścia

3 i niżej kop przysiąc by miał podług starego obyczaja, tegdy
dosyć, że jedną przez woźnego albo przez tego, ktoremu zależy,
temu istemu przysięgającemu albo przysięgającym

6 ta ista forma przysięgi wznowiona ma być. **O rękojemstwie**

Item szkodliwym obyczajem w naszych ziemiach chowano
było, że gdy niektory o pieniądze albo jinszych rzeczy dług

9 rękojmiał był a gdy iściec, słowie pirwszy dłużnik, niektorą
częstkę swemu pożyczcy zapłacił procz oczwistości

12 tego to rękojmiej, tegdy w tem uczynku ten isty rękojmia
ot tego to rękojemstwa bywał wyzwolon. Tegodla ten
obyczaj oddalając ustawiamy, że jakokoli procz oczwistości
i procz wiedzenia swego rękojmiej ten isty dłużnik

15 swemu pożyczcy za niektorą częśćkę tego to długu
dosyć by uczynił, a wždy ten isty rękojmia ku zapłaceniu
ostatku tego to długu dla swego rękojemstwa jest obowiązan.

18 **O pomocy kmiecej**

Item lata bożego tysiąc czterzysta siodmego, w poniedziałek
miedzy oktawami Nawiedzenia Panny Maryjej, w Nowem

21 Mieście, my Jan, z bożej miłości starszy książdz mazoweski etc.,
pospołu s naszymi ślachcicy nalepszymi, którzy przy nas w ty

24 czasy byli na rocech wielikich, jż w ty czasy były, ustawiamy,
należlismy i wyswietlamy, że gdy ktory kmieć se wsi ktoregokoli

naszej ustawionego, trzymałego, mianego i chowałego panu
swemu, ot ktorego wyszedł w drugiego ziemianina wieś, bydlenie

27 w niej brać jest by się przemienił albo przeniosł, a ten isty
pan, do ktorego by wyszedł, tego to kmiecia niektorą summą

30 pieniędzy albo ktorakoli pomocą wzmógł, słowie założył,
ktoryż to kmieć przez pirwego pana swego albo przez kmiecia,

namiastka jego, ktoryż ji był w miasto siebie posadził,
33 także większą albo mniejszą pomocą był

założon, taki pan, ot ktorego wyszedł, gdyż podług obyczaja
ziemie dwiema przysiężnikoma poświadczyłby o nieuczynienie

36 prawa i o pomoc, ten isty ślachcic albo ziemienin,
do ktorego rzeczony kmieć uciekł albo dobrowolnie

szedł, ku płaceniu prawa i wszytkiej pomocy, jako przerwczono
39 jest, danych, podług wyznania przysiężników pirwszemu

panu przerwczonego kmiecia ma przypędzić a dalej swoja prawa
s ostatkow, acz ktore kmieć ma, wyciągnąć ma, acz jemu

42 będzie lubo. **Gdy kmieć przyjąw włokę nie jidzie do pana,**

1: do trzeciego (razu): opuszczony przez kopistę wyraz uzupełniono za łac. ad tertiam vicem.

ma pan oświadczyć dwiema ławnikoma włostnyma, acz je ma, albo obcyma

- 3 Item lata, dnia i mieśca wyszszej pisanych ustawiamy, skazujemy i wyświetlamy, że kielkokroć i kiedykole ninie niektory kmieć s niektorym ziemianinem
- 6 zmowi, że do niego włokę, poł włoki albo mniej posieść przenieść się miałby, taki ziemianin dwiema ławnikoma włostnyma, acz je ma, a pakli nie ma, tegdy obcymi
- 9 s mieśca bliższego, ktore przywieść może, przyjmającego ma poświadczyć. Ktoryż kmieć acz potem namysłiw się jinaczej i do przyjętego jimienia nie
- 12 przeniosłby się, taki ziemianin, przerzeczone przyjęcie *się *tako *działo tymi to przysiężniki podług rzeczy poświadczy, ktore poświadczenie gdy się stanie, ten
- 15 isty kmieć podług wielkości jimienia przyjętego, to słowie acz włokę przyjął, kopę, pakli mniej, tegdy też mniejszą summę pieniędzy temu to panu
- 18 albo ziemianinowi zapłaci, przyczynę albo wymowę wszelką oddaliwszy. Pakliby tego to ziemianina poświadczenie istne nie byłoby, tegdy kmieć od ugabania tego
- 21 to owszejki ma być rozdrzeszon.

Policzek ślachatny

- Item lata narodenia bożego tysiąc czterzysta dziesiątego
- 24 w Warszawie na rocech wielikich, w poniedziałek bliższy po niedzieli Iudica etc., przy bronnych ślachatnych mężoch, paniech: Pietrze Piliku wojewodzie,
- 27 Sławcu kastellanie czyrskimi, Dobiesławie [sławie] też czyrskiem, Boleście wyszegrodzkiem i zakroczymskiem, Jakubie, rzeczonem Poczta, ciechonowskiem
- 30 sędziach, Stanisławie liwskim, Mikołaju wyszegrodzkiem, Jakubie ciechonowskiem kastellaniech, Janie Piliku czyrskiem, Wigandzie warszewskim, Nadborze ciechonowskiem
- 33 chorążach, Czadrze proboszczu wa(r)szewskim i kanclerzu zakroczymskiem, Wszeborze czyrzkkiem, Marcinie warszewskim, Czyciborze zakroczymskiem,
- 36 Mikołaju ciechonowskiem podkomorzach, Szczepanie, rzeczone(m) Luśnia, czyrskiem, Macieju, rzeczonem Gnat, warszewskim, Jaszku, rzeczonem Fortuna, zakroczymskiem,
- 39 Syłanie ciechonowskiem, Stanisławie wyszegrodzkiem podsędkoch

13: *się tako działo:* niejasny dodatek tłumacza, łac. praefatam acceptationem dicti cmethonis eisdem iuratis iuxta exigentiam rei protestetur.

i przy jynych wiele czestnikoch my Jan, z Boga miłości starsze książę mazoweskie etc., ustawiamy
 3 s rady przerwanych panow i z przyzwolenia i urządzamy, że kiedykoli i kielekolikroć ślarchic ślarchica śmiałością szaloną policzkować śmiałyby a gdyż
 6 żaloba w sądzie będzie wywiedziona, bijący zbitemu albo cirzpiącemu krzywdę ot policzka pięć kop groszy, pospolicie w ziemi naszej, bieżących zapłacić ma,
 9 a w pięciorej winie pięćdziesiąt naszemu *skarbu* i *naszych *namiastkow i też *czestnikow, k jimże winy słuszają, zapłacić będzie potępion. Pakliby zaprawdę
 12 taki gwałtownik wielim policzkow ślarchic ślarchica, jako przerwano, policzkował, ot każdego policzka po pięci kop groszy, jako przerwano, zapłaci, a także
 15 nam, namiastkom, i czestnikom naszym po pięciorej winie przerwanej zapłaci, to jest podług obyczają starego ot koźdego palca w jednej winie przerwanej
 18 ma być potępion. **Policzek włodyczy**
 Item gdy włodyka pospolity włodykę spoliczkowałby, po półtrzenie kopy groszy monety pospolitej, jako przerwano,
 21 ot każdego policzka tako szalenie policzkujący temu to policzkowanemu tyle, ilekroć przestąpił albo dopuścił się, sądownie potępiony ma zapłacić, a wždy
 24 nam, namiastkom i czestnikom naszym ot kaliźdego policzka po pięciorej winie pięćdziesiąt potępiony ma zapłacić. Ale to ma być rozumiano w obojem członku
 27 przepisanem, acz tako ślarchic jako włodyka podług skazania sędzi[c] swej niewinn(o)ści przez świadki godne albo dostojne nie oczyścią.
 30 **Iścic ma przysięć na summę, ktorej w prawie zyszcze**
 Item ustawiamy ninie, nalazujem i wyświelamy, iż kielekolikroć i kiedykoli niektery człowiek na drugim
 33 człowiecze, ku sądu przez pozew przyciągnionem, niektorej summy pieniędzy albo (oszacowania) ktorychkoli rzeczy tako wielkiego, jako wieliki(e) żalujący w swej żalobie pomienił,
 36 nie wierzyłby, tegdy powod albo zyskujący słowo ot słowa na summę pieniędzy albo rzeczy po woźnem przysięgać ma a mieście ukrzyżowanego, na ktore
 39 tako przysięgający palce ma położyć, woźny albo służebnik, aby w przysiędze nie upadł, ukaże.
 42 **Pożyczacz albo iścic ma wziąć za szkodę tako wiele, ilko jiscizny, a nie więcej**

9–10: *naszych namiastkow... czestnikow*: zob. kom. do translit., łac. nostro successori et honoratis; por. też w. 15. — 34: (oszacowania)... *rzeczy*: opuszczony przez kopistę wyraz uzupełniono za łac. taxam rerum. — 35: *wieliki(e)*: kopista opuścił końcówkę ac. sg. neutr.

Item gdyż nienasycona jest żądza, wyciąganiu pieniędzy
 końca nie wkładając, częstokroć se złego obyczaja było
 3 wiedziono, że niektórzy ślachcicy i poddańcy, i jinszy
 ludzie pospolicy pieniędzy pewnych jinszym ludzkiem,
 ktoregokoli rodu, stadła i dostojności byliby, pożyczający,
 6 [a] ty iste dłużniki, kiedy pieniędzy dłużnych na pewnem
 roku nie płacili, naszymi albo jich włoszczymi listy zapisawszy,
 a gdy rok płaceni przyszedł, a dłużnik podług ślubu pieniędzy
 9 nie zapłaciłby albo zapłacić nie dbał, ci iści pożyczacze
 takie dłużniki ciężkimi winami udręczając a
 ku sądu pozrywając z prawa trojakie albo cz[r]worakie
 12 dla niezapłacenia długu tego istego pieniądze wyciągali
 ot tych to dłużników na potęgę dusze włoszczej i na
 pogorszenie jinszych, tegodla temu obyczajowi szkodliwemu
 15 przeciwić się żądając my Jan, z Boga miłości
 starsze książę mazoweskie etc., lata bożego narodzenia
 tysiąc czterzysta wtoregonaćcie w Zakroczymiu na
 18 rocech wielkich s rady naszych rycerzow, tedy s nami
 siedzących, ustawiliśmy, najdujem i wyświetlamy, iże
 ottychmiast taki pożyczacz tyle szkody ot takiego dłużnika
 21 wyciągnąć ma, acz chce, kako wiele było istnych pieniędzy,
 ani sędzia jemu tego dłużnika w większej
 summie nad istne pieniądze potępiać będzie śmiał.

24 **Wywod o przyganę ślachatną**
 Item lata i dnia, i mieśca, jako wzgorę, ustawiamy,
 że kilekolikroć a kiedykoli niektery ślachcic w jego
 27 ślachcie przez kogokole bądź byłby sesromocon albo mu przyganiono,
 a ten sesromocony, nie chcąc swej dobrej czci
 pogańbienia cirzpieć, świadki czci dostojnymi, to jest
 30 s włoszczego szczytu dwiema a se dwu klejnotu obcu też
 z kaźdego dwiema świadkoma lepszyma albo znamienitszyma
 i starszyma, swą ślachtę dostatecznie wyświe(t)lając
 33 doświadczy, tegdy ten, który przyganił, przyganionemu
 w pięci kopach groszy pieniędzy rychły(ch) i gotowych
 a nam w winie pięćdziesiąt ma być potępion.

36 **Wielkość winy za rany ślachatne i włodycze**
 Item ustawiamy i tym pismem wyświetlamy, że kiedykoli
 i kielekolikroć niektery człowiek szalonością zawiedziony
 39 drugiego człowieka, słowie ślachcica, na obliczu
 abo na ręku, albo na jnych mieścoch ranami znamienitymi
 uraniłby, tegdy za kaźdą ranę trzy
 42 grzywny monety pospolitej [tejże w kaźdą] rannemu
 ma zapłacić, a za kolizdą zaprawdę ranę zakrytą
 półtory grzywny monety pospolitej tejże, w kaźdą grzywnę

6–7: dłużniki... zapisawszy: ale łac. debitores... ascribentes. — 26: kilekolikroć a kiedykoli: kopista omyłkowo wpisał -kroć po kiedykoli- zam. po kilekoli-. — 34: rychły(ch): zob. kom. do translit. — 42: monety pospolitej [tejże w kaźdą] rannemu: zb. dodatek kopisty (zob. niżej w. 44), łac. monetae currentis in terra vulnerato.

trzydzieści groszy licząc, dać i zapłacić ma. Pakliby
zaprawdę włodyka pospolity był, połowicę przeciwko
3 ślachcicewi za także równe rany wielkie
i małe, znamienite i zakryte, weźmie i podźwignie
ot tego to jemu krzywdę czyniącego.

6 **Pani pusta trzecią część posagu, acz chce, ot przyjacioł
oddalić może**

Item lata narodzenia bożego tysiąc czterzysta
9 czwartegonaćcie [lata] my Jan, z Boga miłości starsze
książę mazoweskie etc., w Warszawie, w poniedziałek
bliższy po święcie błogosławionych Piotra
12 i Pawła apostołow, roki wielkie mając, z przyzwolenia,
rady i wolej jenostajnej wszech i koliżdych naszych
stołecznikow albo prełatow świeckich, tedy s nami
15 na tych wielkich rocech siedzących, nalazwszy ustawiliśmy,
iże kiedykoli i kielekroć niektora ślachcianka
abo sławętna i poczestna niewiasta, ktoregokoli
18 stadła, rodu i powyszszienia byłaby a posag swój albo wiano
we wsi albo dziedzinie, albo części dziedziny jej (męża)
namienione miałyby, a ta ista byłaby jałowa albo nieplodna
21 a płodu z siebie od męża swego prawego nie
miałyby, tegdy gdy mąż jej umrze, słuszeć będzie
wdowie rzeczonej dla swej dusze i swych przyrodzonych
24 trzecią część takiego wiana albo posagu
bez wszego gabania nadzielić albo dać, dwie
części takiego wiana albo posagu onemu albo onym,
27 jimże z prawa słusza, zachowawszy.

Dziewka gdy ma część między bracią a gdy nie ma

Item lata, dnia i mieśca jako wzgorę, ustawiliśmy,
30 iże kiedykoli niektory ślachcic nasz ziemienin dziewczkę
swoję wyda za mąż, po jejże *malżeństwie skonaniu
acz ktore jimienie oćzyste ostałoby, tegdy to iste
33 jimienie po śmirci oćca albo braciej jej, ktoreż by
ostało, k niej nie będzie słuszeć, to osobnie wyjmując,
aczby ta ista dziewczka nijednego brata żywego nie miała,
36 ku ktoremuż by to iste jimienie prawem dziedzicznym
przysłuszać miało, tegdy to iste jimienie k tej
dziewce będzie przysłuszeć a przez nią ma być w
39 pokoju posiedzono. To teże przydawszy, aczby tę
dziewkę albo niewiastę bracia jej wydali a niektore
by jimienie dziedziczne jich ostało, tedy ta niewiasta

19: części... jej (męża): opuszczony przez kopistę wyraz uzupełniono za łac. in... portione sui mariti. — 31: po jejże malżeństwie skonaniu: przykład niedokładny, łac. post cuiusquidem matrimonii consummationem.

pospołu s jej bracią uczestniczka będzie tego jimienia,
 tako iże to iste jimienie, ktreż by ostało, na
 3 nię słuszeć będzie jako na ktorego brata. Ale gdyby
 ta niewiasta przed nami albo naszymi namiastki,
 již za času będą, takie jimienie dziedziczne wzdalaby
 6 a prawa się swego, ktore k temu jimieniu na nię
 słuszało, wyrzekła się, a swe prawo przereczzone w swą
 bracią by przelożyła, tegdy dalej na potem ku takiemu
 9 jimieniu ta ista niewiasta nijednego prawa otrzyma.

Dział wdowy po śmirci męża

Item lata i dnia przereczonych ustawilimy, że kiedykoli
 12 i kielekolikroć niektora wdowa po śmirci swego
 męża prawego żywa ostanie a wiano jej namienione
 przez tego to męża, gdy był żyw, i zapisane na jimieniu
 15 dziedzicznym miałaby, a nijednego płodu z tego
 to męża nie porodziłaby, tegdy na wi(e)nie na swem
 tako, jako jest przereczono, przez męża jej namieniem
 18 ma mieć dosyć, a ostatek jimienia dziedzicznego
 na przyrodzone tego to męża umarłego, na ktore
 z prawa słusze, ma spaść. Pakliby ta to wdowa niejednego
 21 wiana przez męża jej, gdy był żyw, na niektorem
 jimieniu namienionego nie miałaby, tegdy w domu,
 w ktorem ten to mąż jej bydlic był obykl, i w jimieniu
 24 tego to domu, ktore po śmirci rzezonego męża ostanie,
 mieszkała będzie aliż do jej żywota, a jinsze jimienie
 dziedziczne, aczby cso jego było wyszszej, na przyrodzone męża
 27 tego to umarłego, na ktore z prawa słusze, spadnie. Pakliby
 ktore jimienie w pieniądzech gotowych albo w złocie,
 sźrzebrze, albo w kamieniu, albo w pierłach po śmirci męża
 30 jej ostałoby, tegdy wszytko to jimienie w pieniądzech, w
 złocie, sźrzebrze albo w pierłach przereczonych ta to wdowa
 z przyrodzonymi tego męża swego, na ktore z prawa słuszeć
 33 będzie, na poły ma rozdzielić. Ale bydło rogate i
 nierogate domu przereczonego, ktoregokoli by było rodzaju,
 i też żyto zarna i rodzaju kolidygo, ozimie
 36 i jarne, ku tej to wdowie owszejki ma słuszeć, w ktorychże
 to przereczoni przyrodzeni nie mają być uczestnicy
 ani k nim będą słuszeć.

[O] ustawienia na drugich rocech

My Jan, z Boga miłości *s(t)arszy książe mazowskie etc.,
 pospołu s uczciwym w Bodze oćcem księdzem Jakubem,

36: *w ktorych:* zob. kom. do translit., łac. de quibus dicti cognati non debent existere participes. — **40:** *s(t)arszy książe:* wyjątkowo kopista użył przydawki do wyrazu *książe* w masc. zam. w neutr. (zob. np. w tym samym w. *książe mazowskie*, pod. 95/24, 112/8 i in.).

biskupem płockim i s niżej wypisanymi bronnymi ślachatnymi
i poczestliwymi mężmi: Piotrem Pilikiem wojewodą
3 naszym, Sławcem kastellanem czyrskim, Pawłem
warszewskim, Mikołajem wyszegrodzskim, Łaskarzem zakroczymskim,
Jakubem ciechonowskim, Stanisławem liwskim kastellany,
6 Stanisławem płockim, Pawłem dwora naszego kanclerzem
i Janem Rożan[n]y Tyczą kanoniki płockimi, Maciejem
czyrskim, Sylamem wyszegrodzskim, Jakubem ciechonowskim,
9 Nielaskar(z)em rożańskim, Janem łomżeńskim sędziami, Wigantem
z Powsina czyrskim, Andrzejem z Gałk wyszegrodzskim,
Nadborem s Opinigory ciechonowskim i Sasinem z Bogatego
12 zakroczymskim chorążami, Henrykiem Cedlic warszewskim,
Mikołajem wyszegrodzskim, Cziborem zakroczymskim podkomorzami,
Szczepanem czyrskim, Wawrzyńcem warszewskim,
15 Stanisławem wyszegrodzskim, Marcinem zakroczymskim, Ziemakiem
ciechonowskim podśedki, Witem stolnikiem czyrskim,
Adamem skarbnikiem, Maciejem podstolim warszewskimi i
18 s jinszymi wielim naszymi wiernymi, pod latem
narodzenia bożego tysiācem czterzysta dwadzieścia
pirwego, w Warszawie na wielikich rocech przez
21 nas czynionych, obaczywszy rozność albo niezgodę praw
i członkow ni[e]żej pisanych, któryż przez nasze sędzie
roznych czasow rozno sądzony są, żądając, aby ci to
24 sędzie w jich wyrzekaniu skazawania a we sprawiedliwości
byli jednego hymnu i zgodni ku chwale Wszechmogącego
i jego chwalebnej porodzielki, i wszego zboru
27 niebieskiego, ustawiamy członki niżej popisane pod
tą formą, jako są niżej, již przez nasze sędzie
w jich skazowaniu mocnie mają być zachowany.

30 **Członek o wiano.** Naprzod ustawiamy, że kielokroć i kiedykole
ślachatna i uczciwa pani wiano swoje na niektorem
jimieniu, wsi albo na wsiach, części alibo na częściach
33 miałyby przez męża jej namienione i naszymi listy ućwirdzone,
tegdę po śmirci męża jej wiesielić się ma
tym to wianem i na niem ma mieć dosyć. Pakliby wiana
36 nie miała a mąż jej więcej wsi albo dziedzin części
miałby, tegdę po śmirci męża jej we wsi i w domu, w
ktorym mąż jej z tego świata zczedł, do żywota jej albo
39 jako długo ku wtorej swadźbie nie pojdzie, w pokoju będzie
mieszkać a drugie zaprawdę wsi albo części dziedzin
ktorychkole na bliższe umarłego, na ktore z prawa

zależy, będą służyć. Pakliby jedna wieś telko była albo
 część jakakoli a dziatki by ta to niewiasta miała,
 3 tegdy ta to wieś albo część na rowne części między
 matką i dziatkami ma być rozdzielona, a wždy dom
 przez matkę ma być dzirżan. Pakliby dziątek z siebie
 6 nie miała, tegdy wszystkie wieś albo część, albo części,
 w ktorych ją mąż ostawił, ta to pani ma mieć. Prawda
 też, aczby ta to niewiasta dziatki z siebie by miała
 9 porodzone a ty by dziatki jeszcze do pewnych, jako służe,
 lat albo wieku nie przyszły, przez tę to matkę aliz do
 lat rozumu mają być trzymany i sprawiany, ale gdy ta
 12 to matka ty to dziatki swe użytecznie i opatrznie sprawia[ć].
 Pakli w tej to opiece albo sprawie dziątek swoich
 przez przyrodzone albo przyjaciele szkodna i nieużyteczna
 15 należona by była, prawem zwiężona, ta to opieka
 jako od nieużytecznej od niej ma być oddalona a to jimienie
 w ręce przyjacielom telko tym, iż tym to
 18 dziatkom lepiej by uczynili, w opiekę ma być polecono.

O okupieniu jimienia ot siostr

Item kielkokroć i gdykole ktora jimienia dziedziczna przez
 21 ktorekoli ziemiany ot siostr podług obyczaja ziemie naszej
 okupiony mają być, tegdy ta to jimienia, ktorejkoli
 wielgości albo godności byłaby, przez przyjacioły obu stronu
 24 mają być słożona a gotowymi pieniędzmi monety
 w ziemi pospolicie bieżącej okupiona i zapłacona
 ninie, przestawując albo oddalając skład koni, świerzepic,
 27 bydła albo jinszych rzeczy.

Na kogo żałują o dług niezapisany, ma się oczyścić przysięgą podług obyczaju ziemie

Item ustawiamy, że kolikroć ninie niektery naszych ziemian
 30 o ktorekoli długi na drugiego ziemianina listow
 *** nie mając, swoją żalobę przed nami i
 33 naszymi sędziami położy, tegdy on, na kogo żałują,
 ale nie powod, swoją niewinność oczyścić ma podług rzędu
 i obyczaja, i chowania ziemie naszej.

Gdy kmić uciecze ot jimienia

Item gdy niektery kmić ot swego pana, jimienie swoje
 ostawi w i opuściw, do jinszego mieśca uciecze, taki
 39 ot dnia, ot ktorego zbiegł, we dwu niedzielu do pana, ot
 ktorego uciekł, ma się wrocić *a jimienie swoje [i] za
 wszystko prawo ziemskie *zapłacenie w sześci niedziel ot dnia ucieczenia

32: ***: kopista zostawił niezapisane miejsce na jeden wyraz, łac. autenticis. — **40:** a: zob. kom. do translit., łac. aut; — *jimienie swoje [i] za wszystko prawo ziemskie zapłacenie... położyć ma:* przekład zepsuty, łac. bona sua super omni iure terrestri satisfando, war. bona... satisfanda, infra sex septimanas cautionem debitam... ponat.

3 rękojemstwo dostateczne obyczajem obykłym
 położyć ma, tako że acz w tu to dwu niedzielu
 nie obręczy, tegdy wszytko swoje jimienie, u tego to
 pana ostawione, nieodzewnie straci i upuści, a wždy
 6 przez przekazy stracenia tego to jimienia pan,
 jako rzeczono jest, ot ktorego uciekł, obyczajem obykłym
 tego to kmiecia o zyskanie prawa swego ziemskiego,
 gdzie będzie moc, będzie szukał.

9 **Gdy ogrodnik, kowal, karczmarz albo jinszy rzemieślnik
 ot pana chce wyjć**

Item gdykoli i kielkokroć niektorej wsi przebywacz,
 12 ogrodnik, karczmarz, kowal albo ktorykole jinszy
 rzemieślnik bydlenie przemieniając, ot pana swego
 odyć by chciał, taki we dwu niedzielu wszelkich lat
 15 przed świętem świętego Marcina spowiednika
 i biskupa wielebnego przemienienie bydlenia swego
 onemu panu, ot ktorego odyć by chciał, wskazać
 18 będzie winien. Pakli tego uczynić zamieszka a ot
 tego to pana wyjdzie, tegdy wszytki prawa na rok
 przysły dać i płacić będzie winien. Też aczby
 21 kto z przerwanych nie w czas se wsi niektorego pana
 mieszkanie swoje przemieniając wyszedłby, wszytek
 czynsz, na ktorem siedział, i nadwyszsze pięćnaście
 24 groszy panu swemu, ot kogo jidzie, dać i zapłacić
 będzie winien. Pakli na robocie rocznej
 27 dziennej siedział, za kolidy dzień po jednemu groszu
 zapłacić będzie obwiązany. Też aczby w czas
 wstał, telko ku płaceniu czynszu rocznego, na jemże
 ustawion był, i pospołu domow i płotow obyczajem
 30 obykłym ku oprawianiu obwiązany będzie, jako
 obyczaj ziemie tego chce i wyciąga.

Bitá wina kmieca

33 Item ustawiamy, że gdy niektorego pana duchownego
 albo świeckiego przebywacz wsi jego drugiego
 pana kmiecia zbilby, taki pan, czyj kmieć jest
 36 zbit, ma wskazać panu, ktoregoż wsi przebywacz
 zbil, po ktorem to wskazaniu panowie, czyj
 kmieć zbit, poł kopy, a drugi, czyj kmieć zbil, drugie
 39 poł kopy wyciągną i wezmą, a taki kmieć zbity,
 acz chce, o krzywdę będzie żałował. Pakli taki

gwałt jawny by nie był a ten, cso zbił, obwiniony zaprzałby,
 że on tego nie uczynił, swoją niewinność prawem, którym
 3 się wiesieli, słowie w ktorem siedzi, oczyści samotrzeć
 przysięgając. Pakli tacy bijący jednego pana byliby,
 tegdy ten to pan wszytkę kopę w *swoj* skarb podźwignie
 6 i weźmie. Pakliby dwa kmiecia, koliżdy s jinszej
 wsi jinszego a jinszego pana, społu raniliby się albo
 zbili, *obiema *swyma *panoma po jednej kopie zapłaci,
 9 też to przyłączywszy, aby uciekający do drugiego
 pana przyczyny wymowy siebie nie mieli o nieplaceniu
 tej to winy, mieniąc, że taki pan niesprawiedliwie
 12 by taką kopę ot niego wyciągnął i wziął, chcąc
 odbyć płacieżu prawa, podług obyczaju ziemie naszej
 taki pan dowiedzie a usprawiedli(wi) się dwiema przysiężnikoma
 15 albo ławnikoma, eże to sprawiedliwie
 podług przerweczonego ustawienia taką summę pieniędzy,
 o jeźże wyszszej rzeczono jest, wyciągnął i wziął.

18 **Płacież głowy kmiecej**

Item ustawiliśmy, szrządzili i ninie rządżimy, że kielkokroć
 i gdykoli przebywacze naszych biskupich, ślachatnych,
 21 tako duchownych jako świeckich, ktorzychkoli wsi jeden
 przebywacz albo kmieć przebywacza jinszego zabije,
 ten to mężobojca ośm kop groszow monety pospolitej
 24 za zabitego da i zapłaci, słowie dzieciem cztyrzy,
 panu, czyj on był zabity, trzy, a panu swemu jedną kopę. Pakliby
 zaprawdę ślachcic albo ziemianin pospolity byłby a
 27 kmiecia by zabił, takież ośm kop procz winy książęcej
 i czestnikow zapłaci: cztyrzy dzieciem, trzy panu, a kastellanowi
 albo grododzirzy, w czyjem powiecie ten to kmieć
 30 będzie zabit, jedną zapłacić będzie winien.

Dawność głowy ślachatnej

Item chcemy mieć, ustawiamy i rządżimy, że gdy(by), jeż
 33 się nie stań, niektory ziemianin swą szalonością zawiedzion,
 drugiego ziemianina, ktoregokoli by stadła, rodu
 i dostojności był, zabił, tegdy dziatki i przyrodzeni o to mężobojstwo
 36 albo głowę zabitego do czasu dwudziestu lat
 ot dnia mężobojstwa ustawicznie bieżących przed nami,
 naszymi poślądki albo sędziami przeciw mężobojcy
 39 będą żalować i swoją żalobę położyć *mieć* pełną

8: *obiema swyma panoma... zapłaci:* bl., łac. uterque illorum domino suo... pagabit. — **32:** *gdy(by)... zabił:* uzupełniono zgodnie z łac. cum... interemerit.

i owszejką moc. Pakli zaprawdę żałować i swoją żalobę
 3 położyć przeciw krzywemu w przereczonych dwudziestu
 lat omieszkaliby, tegdy gdy ta to dwadzieścia lat
 miną, krzywy ot płacieżu głowy i ot pomsty krwie, jaż
 rzeczona jest po polsku wroźba, rozdrzeszon ma być.

6 **Dług niezapisany dawnością dziesiąci lat będzie
 prozen**

Item gdy niektory ziemianin, ktoregokoli stadła, powyszenia i dostojności
 9 byłby, o swój dług listow albo zapisow nie mając,
 na drugiego ziemienina żałować i sądownie rozprawić chciałby,
 tegdy w dziesiąci lat ot dnia pożyczania długu przeciw
 12 krzywemu albo przeciw sąprzewi swemu żałować ma mieć
 moc. A gdy przestaną albo przeminą przereczona dziesięć
 lat, jemu milczenie o przereczony dług ma być włożono.
 15 Ale jinako ma być opatrzone, gdy taki listy albo zapisow
 twardości miałby ktorekoli pełne twardości albo dostojne wiary,
 tegdy o przereczonej dawności nie ma być śmiałość albo
 18 nadzieja, albo domnimanie, gdy rzeczona dawność nijedna
 jest mocą niniejszego ustawienia i prozna.

Dzień kmiecie będą robić w tydzień

Item ustawiamy z przyzwolenia księdza biskupa przereczonego
 21 i jinszych rzeczonych person świeckich i duchownych,
 że wszytcy przebywacze, włoki albo połuwłocz[s]ki w ktorychkole
 24 wsiach naszych duchownych i świeckich trzymający,
 z kaliźdej włoki oranej i posiadłej jeden dzień, a z połuwłoczka
 poł dnia w tydzień, gdy przez jich pany upomienieni
 27 będą, robić przez otmowy będą winowaci
 tako, jako włostne roboty działać obykli.

**Gdy ociec żyw i s macierzą, dziatki części
 nie mają**

Item miedzy jinnymi rzeczami szrądzilimy i mocą
 nieniejszego ustawienia rządzymy, że wszeliki ziemianin,
 33 ktoregokoli by stadła, czci i powyszenia byłby,
 i żonę swoją istną albo zakonną by miał, z ktorejże
 by dziatki obojga rodzaja porodził, jako długo z bożą
 36 wolą z tą to żoną na świecie będą, ty iste dziatki
 u tego to oćca niejednej części jimienia ruszającego
 i nieruszającego procz jego wolej mieć (...)

38: (...): wg P po w. 38 brak w rkpsie jednej karty, która obejmowała koniec zaczętego w w. 31 artykułu statutu warszawskiego z 1421 r. oraz pierwsze dziewięć artykułów statutu zakroczymskiego z 1426 r.

⟨...⟩ w lesie, dąbrowie, w boru pospolitych ji powściągnie i najdzie tako drwa albo drzewa rąbiącego i szkodę
 3 czyniącego, tegdy taki ot dwu koniu sześć groszy, ot dwu wołu trzy grosze a ot siekiry jeden grosz zapłaci.

O zajmaniu bydła na mieścach zapowiedzianych

6 Item gdy który przebywacz, mieszczanin albo wieśniain, poddaniec obojej strony księstwa w jimieniu w swem, jako jest w życie, łakach albo w dziedzinie zapowiedzianej,
 9 niektoiego człowieka drugiego księstwa bydło rogate albo nierogate najdzie albo powściągnie, ma je zająć a on, czyje będzie bydło, ot kaliźdego konia
 12 jeden grosz a ot koliźdego wołu, krowy albo skocięcia półgroszka, a ot czterzech owiec jeden grosz, takież ot czterzech koz, ot czterzech świni i ot czterzech gęsi
 15 po jednemu groszu zapłaci. Pakliby on, czyje bydło do obory zajęto będzie, tego to bydła nagle wykupić *zamięszka, tegdy on, który je dla swoich szkod zajął,
 18 je chować ma od godziny do godziny a potem to iste bydło do folwarku ksiąźęcego onego ksiąźęcia, w ktorego księstwie ona dziedzina będzie albo leży, gdzie
 21 ono bydło zajął, dopędzić a urzędnikowi ksiąźęcemu je podać ma a taki urzędnik ot onego bydła tako wiele weźmie i podźwignie, jako i on, komu szkoda
 24 jest uczyniona.

Gdy starosta jimie kogo, jimienie jego ma dać na rękojemstwo

27 Item gdy który starosta, rządźca i jich namiestnikowie albo urzędnik ktorykole w obojej stronie księstw
 30 przerzeczonych będąc, ktorego przebywacza ktoregokoli rodu albo stadła drugiej strony księstwa dla ktorychkoli przestępów albo dwinienia jimie,
 33 powściągnie ⟨...⟩, taki starosta, rządźca albo wszelki urzędnik wszytka jimienia jego ma dać na rękojemstwo bez wszej odmowy i odwłoki
 36 aliź do pewnej rozprawy. Pakliby na rękojemstwo tego to jimienia nie dał, tegdy taki starosta, rządźca albo urzędnik dla takiego ⟨nie⟩posłuszeństwa jedną kopę groszow winy przepadnie, ktorej kopy

1: brak początku tego artykułu, zob. kom. do 110/38. — 15–16: *Pakliby... zamięszka*: tak w tekście, bł. *zamięszka* zam. *zamięszkal* po spójniku *pakliby*. — 32: *powściągnie ⟨...⟩*: kopista opuścił jeden wyraz, łac. dum... detinuerit, arrestaverit et captivaverit. — 37: *dla... ⟨nie⟩posłuszeństwa*: bł., łac. ratione... inoboedientia.

połowicę panu książęciu swemu włostnemu a drugą połowicę
 onemu człowiekowi, jegoż nie dał jimienia na
 3 rękojemstwo, zapłaci. A acz którą szkodę miałby człowiek
 on, którego jimienie na rękojemstwo nie jest dano, taki
 na szkodę swą przysięże a starosta albo rządzca jemu
 6 szkodę zapłacić obwiązany (będzie).

Targowe

Item ustawiamy, że na potem pan Jan, książę przerzeczone,
 9 w mieściech i miasteczkach, w księstwie jego będących,
 i jego urzędnicy wszelcy ot ludzi ktorychkole panow synowcow
 jego, książąt mazoweskich, na targi miast jego
 12 nawiedzających, ot ktorychkoli rzeczy kupi, ktoregokoli by
 rodzaju albo osoby, albo godności, albo szacunku będą
 albo byłyby, targowego brać nie mają, mięso a ryby telko
 15 wyjąwszy, ot ktorych, to jest mięsa a ryb, podług starego
 obyczaja targowe ma być brano i dźwigano, a tymże obyczajem
 książęta, synowcy jego, Siemowit, Kazimir, Trojdzien
 18 i Włodzisław, książęta przerzeczone, i jich urzędnicy ot
 ludzi ktorychkoli albo wszelkich z księstwa księdza Jana
 przerzeczonego targowego brać nie mają, mięso a ryby telko
 21 wyjąwszy, ot ktorych takież równie targowe będą
 brać i podźwigać.

O odbiciu bydła kradzionego u złodzieja

24 Item gdy który ślachcic, ziemianin albo wszelki przebywacz,
 albo poddaniec księstw przerzeczonych obojich konia albo wołu,
 albo krowę kradzione od złodzieja odjąłby albo odbił, tegdy
 27 czyj koń będzie albo byłby odjęt, ot kaliźdego konia *pięćnaście
 groszy a ot kaliźdego wołu albo krowy sześć groszy (...) zapłaci.

O tem, gdy kmieć wynidzie w czas ot pana

30 Item gdykoli który kmieć albo przebywacz drugiej strony księstwa
 w drugą stronę ot swego pana czasu namienionego albo
 w czas wynidzie, wszytki prawa pirwej onemu panu, ot ktorego
 33 jidzie, zapłaciw, tegdy taki przebywacz se wszytkim
 swym jimieniem, żytem młoconym i niemłoconym i s jinszym
 ktorymkole jimieniem, jakoby tu osobnie było wysłowione, dobrowolnie
 36 pojdzie, gdzie jemu lubo, wszelki(e) ugabanie oddaliwszy.

O bydle błędnem

Item acz który człowiek albo przebywacz, albo poddaniec obojej
 39 strony księstw w drugiej stronie księstwa konia albo wołu,

6: *obwiązany (będzie)*: opuszczony przez kopistę wyraz uzupełniono wg łac. obligabitur. — **27–28:** *pięćnaście | groszy*: bł., łac. duodecim grossos. — **28:** *sześć groszy (...) zapłaci*: kopista opuścił fragment tekstu, łac. sex grossos repercutienti vel defendenti solvat. — **36:** *wszelki(e)*: kopista opuścił końcówkę ac. sg. neutr.

albo krowę błędnie najdzie a tego u złodzieja
nie odbije, tegdy ot takiego konia błędnie nalezonego
3 onemu, kto ji nalazł, sześć groszy *i* ot wołu albo krowy
trzy grosze on, czyje takie bydło będzie albo *byłyby, zapłaci
et pagabit.

6 **Gdy kto s winami uci(e)cze w drugie księstwo**

Item gdy albo acz który ślachcic (albo) ziemianin, albo *mieszczanin*, poddaniec
księstw przereczonych s jenej

9 strony w drugą stronę s winami, w jichże potępien
będzie, uciecze a przez sąd, ktoremu o tem
świadomo było, onej strony księstwa, gdzie w winach
12 był potępien, będzie doświadczen, tegdy przez *gospodarstwo
onego księstwa, do ktorego uciekł, ku
płaceniu tych to win ma być przypędzon albo ji wrocić
15 będzie winowat(o) zasię onemu panu, ot ktorego
uciekł. Amen.

Dokonały są się księgi praw oświeconych książąt

18 **mazoweskich na przykazanie oświeconego księdza Bolesława,**
bożą miłością księdza pana i dziedzica czyrskiego,
wyłożone s łacińskiego w polski wykład przez
21 **poczetnego księdza Macieja s Rożana, pisarza skarbnego,**
kanonika warszewskiego i plebana czyrskiego,
pisany przez rękę Mikołaja Suleda, pisarza i burmistrza
24 **w ty czasy warzeczkiego, w Sobotę wielką,**
dzień świętego Ambrożego, lat narodzenia bożego
tysiąc czterzysta pięćdziesiątego. Amen.

4: *czyje... bydło będzie albo byłyby*: bł., może kopista zastosował formę orzeczenia *byłyby* do wcześniej wymienionych wyrazów *ot wołu albo krowy* zam. do podmiotu w tym zdaniu *bydło*. — 5: *et pagabit*: tak w tekście, por. też np. 3/9 i in. — 7: *ślachcic (albo) ziemianin, albo mieszczanin*: opuszczony przez kopistę wyraz uzupełniono zgodnie z łac. *nobilis vel terrigena aut oppidanus*. — 12: *przez gospodarstwo*: przekład niedokładny, łac. *per ducem*. — 15: *będzie winowat(o)*: kopista opuścił końcówkę rodzaju nijakiego, podmiotem w tym zdaniu jest *gospodarstwo*.